

Els gèneres literaris

Els gèneres literaris són models d'escriptura. Els clàssics ja distingien tres grans gèneres:

1. **Poesia èpica.** És un gènere poètic que narra fets heroics. Les *epopeies* solen contenir fets reals barrejats amb llegendes. De vegades hi intervenia el poeta narrant i de vegades ho feien els personatges
2. **Poesia lírica.** És un gènere poètic en què predomina la subjectivitat del poeta, l'emotivitat i l'afectivitat més que els elements realistes. En la literatura grega, anava acompanyada de música (amb la lira) i estava destinada a ser cantada o fins i tot ballada.
3. **Poesia dramàtica.** És un gènere que representava l'acció sense la intervenció directa del poeta. Els personatges prenen la veu narrativa.

Aquests grans gèneres se subdividien en altres de menors, cadascun amb les seves regles precises. Al llarg de les èpoques, aquests models han anat evolucionant, però, en essència, aquesta triple distinció s'ha mantingut en la **NARRATIVA**, la **POESIA** i el **TEATRE**. També és veritat que la literatura moderna tendeix a transgredir els límits entre els gèneres, però aquests no han deixat de ser un punt de referència vàlid en la literatura occidental.

Narrativa

De manera general, es pot dir que la narració és el relat en prosa del desenvolupament d'uns fets (reals o ficticis) centrats en almenys un personatge, en un espai i durant un temps determinats. En la narrativa hi ha un procés de transformació que afecta les qualitats o la situació del personatge des de la situació inicial fins a la final.

Els **elements bàsics** del gènere narratiu són:

- 1) **Trama.** Seqüència d'esdeveniments tal com ens és presentada en la lectura. La *història* és simplement allò que passa, mentre que una obra narrativa la pot presentar seguint un ordre diferent. Pot contenir *subtrames* (*Les mil i una nits*)

- **Elements** de la trama: *conflicte (intern, extern)*, *clímax*

Tipus: *estructura lineal* (ordre cronològic, causal i lògic), *estructura (tancada, oberta)*

- 2) **Personatges.** Personalitats de ficció barreja d'emocions, interessos, desigs, principis morals...

- **Caracterització:** inclou trets *físics i psíquics* i es pot fer de manera *directa* (algú diu qui és i com és) o *indirecta* (deduïda d'una acció, d'una al·lusió). La relació amb altres personatges completa la caracterització (*sintaxi dels personatges*)

- **Dades** sobre el personatge: poden provenir de a) la *descripció explícita*, b) del que *diuen els altres personatges*, c) del seu *comportament* (el que diu i fa). El *nom* també pot ser un indicatiu per a la caracterització.

Tipus: *principal, secundari; pla, rodó; decoratiu, tipus*

- 3) **Punt de vista.** És la tècnica de presentació narrativa de les informacions. Correspon al *narrador* (situat entre l'autor o autora i la lectora o lector)

- **Primera persona narrativa.** El narrador participa directament en els fets. És *dins* de la història. Utilitza la 1a persona verbal.

Tipus: *central* (protagonista), *perifèrica* (personatge testimoni), *visió estereoscòpica* (punt de vista intern de diversos personatges)

- **Tercera persona narrativa.** El narrador no participa en l'acció. És *fora* de la història. El narrador pot ser més o menys objectiu segons que opini o es mantingui al marge dels esdeveniments.

Tipus segons la posició: *omnisciència absoluta* (com un déu, ho coneix tot de tothom i de tot), *omnisciència limitada* (el coneixement es limita a un sol personatge).

Tipus segons la tècnica: *estil directe* (diàleg), *estil indirecte* (sense la veu del personatge implicat), *estil indirecte lliure* (en 3a persona, però reproduint el pensament, les percepcions i els sentiments del personatge, com si parlés des de la seva consciència), *monòleg interior* (expressió del pensament d'un personatge pròxim al subconscient).

- 4) **Espai.** Correspon al marc físic, social o psicològic on es desenvolupa l'acció. Es presenta a través de descripcions.

Tipus: *psicològic* (espai físic o social amb valor emocional), *físic* (material), *determinant* (determina la conducta del personatge), *reflex o mirall* (espai que mostra l'estat d'ànim o el sentit d'una acció).

- 5) **Temps.** El temps propi de la narració és el *passat*. En analitzar un relat hem de distingir:

- **Temps intern o narratiu.** És el període de temps durant el qual transcorre la narració. L'acumulació de fets o al contrari la poca freqüència de les accions fa que el ritme narratiu sigui més ràpid o més lent. D'altra banda, hi pot haver *anticipacions* de fets futurs, o visió *retrospectiva* de fets del passat, fenòmens que corresponen més aviat a la trama del relat.
- **Temps històric.** És el temps de l'època a què fa referència el relat. És extern a la narració.

Altres elements del gènere narratiu són:

- ◆ **Títol.** Pot donar informació sobre algun detall important de l'obra.
- ◆ **Simbolisme.** Utilització d'elements que representen i evocuen sensacions i experiències importants
- ◆ **Tema.** Idea central o objectiu que dóna cohesió a l'obra. Es formula amb un SN.
- ◆ **Interpretacions.** Responen a la *intenció* de l'autora o l'autor: *lírica* (intimisme), *elegíaca* (dolor, enyorança...), *moral* (norma de conducta), *paròdica* (efecte burlesc)...

Gèneres i subgèneres

1. Narrativa culta

- *Novel·la.* Gènere complex que ha evolucionat al llarg del temps. S'hi combinen tots els elements de la narrativa.
  - *Clàssica.* En la literatura llatina i grega, històries d'amor, d'aventures, de viatges.
  - *De cavalleries o cavalleresca.* Idealització o visió més realista de la cavalleria medieval.
  - *Picaresca.* Del segle XVI castellà, presenta una visió fatalista i pessimista de la marginació social.
  - *D'aprenentatge o d'iniciació.* El protagonista adquireix la maduresa a través d'experiències difícils.
  - *Psicològica.* Descripció minuciosa i complaent de la intimitat dels personatges.
  - *Històrica.* Des del romanticisme, recreació de ficció d'un moment històric.
  - *Realista.* Document humà d'una època, mirall d'una societat, amb descripcions detallades.
  - *Simbolista.* S'allunya del realisme a través del llenguatge simbòlic i suggeridor.
  - *Decadentista.* Evolució de l'anterior, recrea ambients decadents i malaltissos.
  - *Existencialista.* Intel·lectualista, allunyada del públic, dóna una visió del món interior
  - *De gènere.* Segons el tema, *policiàca*, de *ciència-ficció*, *fantàstica*, *eròtica*, *utòpica*, etc.
- *Conte literari.* D'extensió breu, i autor reconegut i de caràcter culte.

2. Narrativa popular

- *Rondalla.* Conte popular sovint anònim. Combina elements reals amb elements fantàstics
- *Llegenda.* Narració fantàstica que parteix d'un fet històric reinterpretat amb elements meravellosos
- *Faula.* Història protagonitzada per animals i que pretén donar una lliçó moral

3. Altres gèneres en prosa

- El *llibre de memòries*, el *dietari*, la *biografia*, els *llibres de viatges*.
- L'*assaig*, la *ressenya crítica*
- La *crònica periodística*, la *crònica històrica*, el *reportatge*...

PER A L'ANÀLISI D'UN TEXT NARRATIU

1. Lectura del text per entendre'l (resumir-lo breument pot ser una bona idea)
2. Identificació de l'**estructura de la trama** i dels altres elements de la narració: característiques i funció dels **personatges**, de l'**espai**, del **temps**, i anàlisi del **punt de vista**.
3. Anàlisi d'altres elements de la narració, com el **títol**, el **simbolisme**, el **llenguatge**...
4. Anàlisi del **tema** i la **interpretació** de l'obra.
5. **Situació** de l'obra en l'època i en l'obra de l'autor.

Poesia

Hereva de la lírica, es relaciona amb l'expressió del punt de vista del poeta (subjectivitat, emotivitat, intimitat, sentiment poètic...) i amb l'elaborada disposició dels mots (rima, ritme, mètrica, eufonia).

Encara que l'evolució de la poesia ha fet canviar o desaparèixer algunes característiques de la pràctica poètica, els **elements bàsics** són:

- 1) **Vers.** Disposat en una sola ratlla, es determina pel nombre de síl·labes (recomptat fins al darrer accent fònic, tenint en compte *sinalefes*, *elisions* i *hiats*), per la rima i el ritme.

Tipus: *art menor*, *art major* (sense o amb cesura, compostos per *bemistiquis*) / *trençat*

- 2) **Ritme.** S'obté per la combinació de síl·labes àtones i tòniques. Per exemple, el ritme *iàmbic* combina una síl·laba àtona seguida d'una tònica.

- 3) **Rima.** És el fenomen fonètic més rellevant. És la repetició de síl·labes al final dels versos a partir de la darrera síl·laba tònica.

Tipus: *consonant*, *assonant* / *masculina*, *femenina* / *interna*, *externa*. Tipus de vers segons la rima: *blanc*, *lliure*.

- Altres fenòmens fonètics freqüents: *al·literació*, *paronomàsia*...
- Altres recursos freqüents: *hipèrbaton*, *hipèrbole*, *metàfora*, *metonímia*, *antítesi*, *imatge*, *símbol*...

Estrofes: Agrupacions de versos que comparteixen una determinada mètrica i una rima.

Tipus: *apariats*, *tercet*, *quartet*, *quarteta*, *quintet*, *sextet*, *octava (cobla)*, *dècima*, *sonet*, *romanç*...

Altres subgèneres

Cal·ligrama, *poesia en prosa*, *poesia visual*

PER A L'ANÀLISI D'UN TEXT POÈTIC

1. Identificació de la **forma** poètica (estrofes, tipus de vers, rima, ritme)
2. Identificació del **tema** i de l'**estructura** de les idees (què es repeteix, què contrasta). Pot resultar útil en alguns casos intentar fer una paràfrasi del poema (identificant significats, reordenant la sintaxi)
3. Identificació de l'actitud del poeta. Com es presenta el **jo poètic**?
4. Hi ha alguna **anècdota** darrere del poema? Alguna al·lusió a alguna mena de realitat, actual, històrica, mitològica...
5. Anàlisi de la **llengua poètica**. Només les figures retòriques interessants per al significat del poema.
6. **Situació del poema** (i l'autor) en el context.

Teatre

Es pot definir el teatre com la representació d'una experiència humana en un espai físic determinat, davant d'un públic que la contempla. Així, com a espectacle, a part del text dramàtic hi ha altres elements.

Els **elements bàsics** del gènere teatral s'agrupen de la següent manera:

- 1) **Aspectes de la representació teatral.**

- **Espai escènic.** És l'indret que percep el públic i que està preparat per fer-hi la representació. Varia segons el tipus de representació: realista, exòtic, minimalista...
- **Escenografia.** És el conjunt d'elements que apareixen a l'espai escènic per crear un ambient determinat. Inclou el mobiliari, la il·luminació, els decorats, el vestuari dels actors i tots els complementos i objectes que serveixen per completar-ne la caracterització (*atrezaje*)
- **Actors.** Les persones que representen els personatges ideats per l'autor.
- **Públic.** Les persones que assisteixen a la representació. De vegades, els actors s'hi poden adreçar directament per involucrar-lo en la representació.

2) Aspectes del text i del discurs teatral

- **Diàleg.** És la forma de comunicació bàsica del text teatral, que correspon a l'*estil narratiu directe*. El text teatral no té un narrador extern. Això no obstant, en moltes obres podem trobar **soliloquis** (parts d'una obra en què un personatge parla sol) o **monòlegs** (obres de teatre interpretades per un sol personatge).
- **Rèplica.** La rèplica és la resposta que es dona a la intervenció d'un personatge. Pot posar en relleu els conflictes dramàtics.
- **Apart.** L'apart és el discurs adreçat a un mateix o al públic, al marge dels interlocutors en escena. Pot tenir efectes còmics o dramàtics.
- **Acte.** L'estructura narrativa d'un text teatral se sol organitzar en actes separats per un petit *interval*. Tradicionalment acostumen a ser tres i marquen el desenvolupament de l'acció a través del temps.
- **Escena.** Divisió possible dels actes, que pot servir per marcar el temps i l'acció dins d'un acte. En el canvi d'escenes hi ha canvis parcials o total de personatges.
- **Quadres.** Agrupació d'escenes en què es manté un mateix decorat.
- **Acotacions.** Són les notes que apareixen en el text teatral per indicar la caracterització i la disposició dels personatges, la manera d'actuar, els gestos i en general tota mena de detalls pràctics per a la representació.

Els tres grans gèneres

1. **Tragèdia.** Tracta temes seriosos i elevats, amb personatges sovint rellevants per a la societat. Sol tenir un desenllaç catastròfic producte del destí advers que els personatges no controlen i de les fortes passions que els dominen. El llenguatge sol ser culte i el teatre clàssic ha utilitzat el vers.
2. **Comèdia.** Té intenció crítica i satírica i tracta amb humor aspectes de la vida quotidiana amb un llenguatge col·loquial. Té un desenllaç feliç.
3. **Drama.** Gènere a mig camí entre la tragèdia (pel to seriós i la possibilitat d'un final tràgic) i la comèdia (per la proximitat dels personatges a l'espectador).
  - **Melodrama.** Gènere que explota la sorpresa mitjançant els cops d'efecte i els contrastos sobtats, amb els personatges sovint reduïts a bons i dolents. Sovint hi apareix la música i té contactes amb el gènere cinematogràfic.

Altres gèneres menors

1. Teatre religiós: *misteris* (per instruir el poble), *dramas litúrgics* (escenificacions dels llibres sagrats)
2. Teatre profà: *entremès* (en llenguatge planer, sovint dialectal, per a un públic pagès i menestral, intercalat entre actes de peces més importants), *sainet* (un sol acte, de caràcter còmic i popular, intercalat com l'entremès), *farsa* (de caràcter còmic i esquemàtic fins a la caricatura, amb situacions i personatges quotidians)...

PER A L'ANÀLISI D'UN TEXT TEATRAL

1. **Reconeixement** del gènere teatral a través dels aspectes del text teatral: formes de comunicació, rèpliques, apartes, acotacions...
2. Identificació de l'**estructura de la trama** (parts del text) i del **conflicte dramàtic**: què el provoca, quines conseqüències té per als personatges.
3. Anàlisi dels **personatges**: caracterització, accions que emprenen, relacions...
4. Anàlisi del **temps** i de l'**espai** de l'obra. Com condicionen el desenvolupament de l'acció
5. Anàlisi del **llenguatge teatral** posant atenció en els apartes i valoració del llenguatge no verbal. Aquí són especialment rellevants les acotacions, els apartes...
6. **Situació** de l'obra en l'època i en l'obra de l'autor.